

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 6 - Number: 22, p. 117-124, Winter 2022

“Altın Bülbül” Masalının Jung’un Arketipsel Sembolizm Kuramı Bağlamında İncelenmesi*

An Examination of the “Golden Bülbül” Tale in the Context of Jung’s Archetypical Symbolism Theory

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1128641>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
09.06.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
23.12.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2022

Asya Studies

Doç. Dr. Hüseyin Kürşat Türkan
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
khturkan@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-6743-9056>

* “COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” beyanları: Bu alışma için herhangi bir çıkar atışması bildirilmemiştir. Bu alışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

z

Edebi metinlerin içerik yönünden incelenmesinde “arketip” kavramı dikkat çeker. “Arketip”, C. Gustav Jung tarafından ortaya konulan ve “kolektif bilindişi”nin insanlık lemindeki yansımalarını karşılayan bir kavramdır. Jung, bilindişimi kişisel bilindişi ve kolektif bilindişi olarak ikiye ayırır. Arketipler ise bu kolektif bilindişinin temel unsurlarıdır. Kolektif bilindişi ile insanların doğuştan gelen fakat farkında olmadıkları her türlü (kaygı, korku, utanç, kibir vs.) duygusal olguların varlığı kastedilir. Buna zıt olarak kişisel bilindişi ise insanların kişisel yaşamlarında tecrübe ettikleri ve o tecrübelerden etkilenererek vuku bulan davranışlar kastedilir. Kolektif bilindişi geneli kapsarken kişisel bilindişi daha özeli kapsar. Jung’ın arketip kavramı da bu noktada devreye girer. Jung’un “Arketipsel Sembolizm” olarak adlandırdığı kuramda; mit, masal, hikye vb. anlatıların -içeriksel bağlamda- insanlığın ortak değer ve tutumlarına gizli olarak yer verdiği belirtilir. Bu gizli değer ve tutumların her biri bir arketiptir. Arketipler, ilkel insan ile modern insanın buluşma noktasıdır. Birçok arketip olmakla birlikte Jung’un daha çok “Gölge”, “Yüce Birey”, “Persona”, “Anima/Animus” “İTm Benlik” gibi arketipler üzerinde durduğu görülür. Söz konusu arketipler, Joseph Campbell’ın “ayrılma-erginlenme-dönüş” çizgisinde daha geniş ve ayrıntılı olarak sistemleşmiştir. Campbell, Jung’un arketiplerini bu çizgide incelemiş ve örneklerle yorumlamıştır.

Edebi eserler, estetik ve ruhsal zevkin dışavurumu olduğu gibi aynı zamanda ortak bilindişisinin imgesel yorumlarıdır. Masallar da bunlardan biridir. İçeriğinde birçok arketipsel unsur bulundurur. Bu arketiplerin tespit edilerek çözümlenmesi; insanlığın ortak değer ve tutumlarının, inanç ve yargıların belirlenmesi bakımından önemlidir. Makalede, Nedim Bakırcı’nın “Niğde Masalları” adlı eserindeki 50 masal metni taranmıştır. “Altın Bülbül” masalı seçilmiş ve masal, arketipsel sembolizm bağlamında incelenerek çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Jung, Arketipsel Sembolizm, Masal, Altın Bülbül

Abstract

The concept of “archetype” draws attention when examining literary texts in terms of content. The “archetype” is a concept introduced by C. Gustav Jung and meets the reflections of the “collective unconscious” in the human world. Jung divides the unconscious into the personal unconscious and the collective unconscious. Archetypes are the basic elements of this collective unconscious. By collective unconscious, it is meant the existence of all kinds of emotional phenomena (anxiety, fear, shame, arrogance, etc.) that people are innate but not aware of. In contrast, the personal unconscious refers to the behaviors that people experience in their personal lives and that are influenced by those experiences. While the collective unconscious covers the general, the personal unconscious covers the more specific. This is where Jung’s concept of archetype comes into play. In the theory that Jung called “Archetypal Symbolism”; “myth, fable, story, legend, etc.” It is stated that the narratives -in the context of-content- covertly the common values and attitudes of humanity. Each of these latent values and attitudes is basically an archetype. In this context, each basic archetype has its own characteristics. In a way, archetypes are the meeting point of primitive man and modern man. Although there are many archetypes, it is seen that Jung mostly focused on archetypes such as “Shadow”, “Supreme Individual”, “Persona”, “Anima/Animus” and “Inner/Whole Self”. The archetypes in question have been systemized in a broader and more detailed way in Joseph Campbell’s line of “separation-initiation-return”. Campbell analyzed Jung’s archetypes along this line and interpreted them with examples.

Literary works are not only the expression of aesthetic and spiritual pleasure, but also the imaginary interpretations of the common unconscious. Tales is one of them. It contains many archetypal elements. Identifying and analyzing these archetypes; It is also important in terms of determining the common values and attitudes, beliefs and judgments of humanity. In the article, 50 fairy tale texts from Nedim Bakırcı’s “Niğde Tales” were scanned. The aforementioned tales were examined in the context of the archetypal context and the tale “Golden Nightingale” was chosen. In the study, the “Golden Nightingale” tale will be examined within the framework of Jung’s “Archetypal Symbolism” theory, and the results will be reached by analyzing the selected text on the axis of fairy tale and theory.

Keywords: Jung, Archetypal Symbolism, Fairy Tale, Golden Nightingale

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Türkan, H. K. (2022). “Altın Bülbül” Masalının Jung’un Arketipsel Sembolizm Kuramı Bağlamında İncelenmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(22), 117-124.

GİRİŞ

Analitik psikoloji kuramının öncüsü olan Carl Gustav Jung, psikoloji alanındaki en önemli düşünürlerden biridir (Kavut, 2020: 681). Carl Gustav Jung, İsviçre’de, Basel’e yakın küçük bir kasabada 26 Temmuz 1875 tarihinde dünyaya gelmiştir (Jung, 2006: 14). Tıp ve psikiyatri kökenli bir ruh çözümlemecisidir (Jung, 2005: 8). Psikoloji alanına kolektif bilinçdışı terimiyle yeni bir soluk getirmiş, kolektif bilinçdışının izlerini ise arketipsel sembolizm adı altında gün yüzüne çıkarmıştır.

Yeryüzünde insan eliyle biçimlendirilen tüm tarihsel değişimlerden sorumlu olan ruhumuz, hâlâ çözümü olmayan bir bulmaca, anlaşılması imkânsız bir mucize ve –tabiatın tüm gizemlerinde olduğu gibi- şaşırtıcı bir karmaşa nesnesi olarak karşımızdadır (Jung, 1999: 76). Jung (2006: 9), ilkelden günümüze uzanan çizgide uygarlıkların değerleri hakkında “*Uygarlıklar da canlılar gibi doğar, gelişir, ölür, diyorlar. Ancak eklenmesi unutulmuş bir şey var, o da nice yitmiş görünürse görünsün, uygarlıkların doğurduğu değerlerin kılık değiştirdikleri, Anka kuşu gibi kendi küllerinden yeniden canlandıkları...*” açıklamasında bulunmuştur. Bu ifade arketipsel sembolizmin dayandığı temeli gösterir. Arketipler, kılık değiştiren değerlerin imgelerle vücut bulmasıdır. “*Arketipik imgeler mecazi olarak fiziksel olayların sezgisel kavramlarıdır*” (Jung, 2006: 170). Dolayısıyla insanların ortak bilinçdışına dayanan her türlü meyil bir arketiptir. Arketipler insan zihninde var olan fakat var olduğu insan tarafından bilinçli halde tanımlanamayan, kendini davranış ve rüyalarda gösteren unsurlardır. Arketiplerin çözülmesi, ilkel insan ile modern insanın birleştiği ortak noktaların keşfedilmesi açısından önemlidir.

İnsan ancak beyindeki verilerle ve onlara göre düşünür. Gördüğü ya da duyup okuduğu şeyleri anlaması da yine beyindeki bu verilerle olur. İnsan beş duyu ve üç boyutlu madde ile kısıtlıdır. Oysa aklı, düşüncesi ve bilinci ile bunları çok aşan şeyleri tasarlar, hayal eder ve onlara inanır. Hatta tüm yaşantısını bu görüp bilmediği, ama zihninde aklını kullanarak tasarladığı bilgilere ve inançlara göre kurar, bunların uğrunda yaşar (From, 1992: 4). Bilinçli aklın sübjektifliğine karşılık bilinçdışı objektiftir. Kendisini çelişkili hisler, fanteziler, duygular, ani dürtüler ve rüyalar şeklinde gösterir ve bunların hiçbirini insanın kendisi yapmaz, ona nesnel olarak gelir (Jung, 1999: 105). Herkesin bilinç dışında görülen arketipler, insanlığın en eski tecrübelerini içeren bilgi kaynaklarından biridir. Mitolojik devirlerden günümüze değin sürekli beslenmiş, her kuşak bir taraftan kaynaktan beslenirken diğer taraftan kaynağı yeni sembollerle zenginleştirmiştir. Simgelerin adı değişirken işlevleri devam etmiştir (Bars, 2018: 58). Jung’a göre arketipsel imgeler, her insanın bilinçdışında kayıtlıdır ve kişi doğduğu anda bu formlar onda mevcuttur. Karşılaşılan nesneye/duruma verilen tepki “*ezeli imge*” olarak bilinçdışında kayıtlıdır. Ortaya çıkmaları için yaşantılar geçirilmesi gerekir (Alsaç, 2018: 92).

Halk anlatıları, arketiplerin yoğun olarak görüldüğü yerlerden biridir. Özellikle mit ve masallarda buna daha çok rastlarız. Söz konusu anlatıların arketipsel sembolizm açısından incelenmesi “*görünmeyen*” keşfi için değerlidir. Çağlar boyunca insan ilişkilerinin oluşum aşamasındaki psikolojik temelin açığa çıkarılabildiği bu keşifler, insanın zihninde yarattığı gizli güdülerin tanımlanmasını sağlar.

Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatıdır (Boratav, 1995: 75). Sakaoğlu, (2011: 3) masallar hakkında “*Halk anlatımları adını verdiğimiz türlerin içerisinde en eskisi hiç şüphesiz masallardır. Dinleyiciyi inandırmak gibi bir iddiası olmayan, yapısında kalıplaşmış ifadeler bulunan, “masal anası”, “masal ninesi” adı verilen kadınlar tarafından anlatılan hayal ürünü anlatımlara masal denir. Aslında masal, bir milletin aynasıdır. Bu aynada bir milletin folklorunu, kültürünü, inanışını, hoşgörüsünü, maddi kültürünü bulabiliriz*” açıklamasında bulunur. Buna ek olarak masal metinlerinin insanlığın bilinçaltı kavramlarını da yansıttığı, arketiplerin varlığıyla kanıtlanır. Bu doğrultuda öncelikle arketipsel sembolizm kuramı ile incelemiş olduğumuz “*Altın Bülbül*” masalının motif sırasını vermek yerinde olacaktır.

ALTIN BÜLBÜL MASALININ MOTİF SIRASI

- a. Bir padişah ülkesine cami yaptırır.
- b. Derviş bir kişi gelir, padişaha bu caminin altın bülbül eksikliğinin olduğunu söyler.
- c. Padişah üç oğlunu altın bülbülü bulmaları için gönderir.
- d. Üç kardeşin üçü de üç değişik yol seçer. En büyük kardeş en kolay yolu, ortanca kardeş orta yolu, küçük kardeş ise en zor yolu seçer.
- e. Büyük ve ortanca kardeşin paraları bittiği için yollarına devam edemezler.
- f. Küçük oğlan yolda bir ihtiyara rastlar. İhtiyar ona karşısına çıkan devlerle nasıl başa çıkacağını anlatır.

- g. Oğlan devlerden kurtulduktan sonra yoluna devam eder. Bir kuyunun başına gelir, kuyudan su çekerken bir ok çıkar. Ok, küçük kardeşe altın bülbulü bulması için üç değnek verir.
- h. Karşısına çıkan kırmızı kapıya kırmızı değneği bulur fakat bir şey çıkmaz. Yeşil kapıya yeşil değneği vurur, oradan devin üç kızı çıkar. Kızlar altın bülbulün mavi kapıda olduğunu söyler.
- i. Oğlan mavi kapıya mavi değneği vurur. İçeride altın bülbulü görür ve onu alarak yola çıkar.
- j. Yolda kardeşlerini görür. Kardeşleri altın bülbulü görünce küçük kardeşi kıskanırlar onu kuyuya atarak ölüme terk ederler. Altın bülbulü de alarak saraya dönerler.
- k. Küçük kardeşi kuyudan iki balık kurtarır.
- l. Yolda bir ihtiyara rastlar. İhtiyar ona sarayın yolunu tarif eder ve oğlandan önce saraya giderek her şeyi padişaha anlatır. Padişah diğer iki oğlunu cezalandırır.
- m. Padişah vezirlerini küçük oğlunu bulmaları için gönderir. Onlarla birlikte yola çıkan büyük kardeşler vezirleri ağaca bağlarlar, padişaha küçük kardeşlerini ve vezirleri balıkların yediğini söylerler.
- n. Küçük kardeş yolda gelirken vezirleri görür onları çözer beraber saraya dönerler. Oğlan saraya girince altın bülbul ötmeye başlar.
- o. Padişah iki oğlunu yine cezalandırır. Ağabeyler söz verirler ve affedilirler.
- p. Padişah, küçük oğlu için Şahsenem’e düniür gider. İstenen şartlar yerine getirildikten sonra kırk gün kırk gece düğün yapılır.

İZLERİ

Persona Arketipi

Erginlenme aşamalarından biri de personadır. Persona, genellikle dış dünyaya karşı aldığımız bir tavır ya da tehlikelere karşı takındığımız içsel bir davranış şeklidir (Bakırcı, 2019: 43). Dünyayla ilişkilerimizde sergilediğimiz davranış biçimi ya da uyum sağlama sistemi olan personanın, insanın gerçekte olduğu şey değil, başkalarının ve kendisinin olduğunu düşündüğü şey olduğu söylenebilir (Jung, 2005: 155). Kişi, maskeleri ile dış dünyaya karşı dengesini sağlayabiliyorsa başarılı olabilir. İnsanlar maskelerini doğru zamanda ve doğru yerlerde kullanamıyorsa kişilik problemleri yaşayarak sosyal ilişkiler adına bir düşüş yaşar (Ege, 2015: 35). Toplumda kabul görme, ötekileştirilmeye engel olma, toplum kurallarına göre “olunması gerekeni” olma gibi sebeplerle insan çeşitli kılıklara girer. Bu değişim onların her biri personadır. Anlatılarda personaları kılık veya şekil değiştirme olarak görürüz. Kahramanın aslında “olmadığı” halini –miş gibi lanse etmesini de persona olarak kabul etmek tanımlara göre yanlış olmayacaktır. Altın Bülbul masalında baş kahraman altın bülbulü bulmak için kapıların olduğu yere gelir. “Yeşil değneği yeşil kapıya vurur. Buradan sütünü emdiği devin üç kızı çıkar. Kızlar korkar: ‘Sen kimsin?’ ‘Ben ne inim ne cinim. Ben sizin kardeşinizim.’” (Bakırcı, 2006: 189) der. Kahraman aslında kızların öz kardeşi değildir. Oraya gelmeden önce yolda gördüğü dev kendisine zarar vermesin diye devin memesini emmiştir. Dolayısıyla kızlarla arasında sütkardeşlik oluşmuştur. Fakat bu konuya persona arketipinin tanımı ile yaklaşmak yanlış olmayacaktır. Söylenildiği gibi persona, bir uyum sağlama ve insan ilişkilerinde kabul görme durumuysa masal kahramanı da üç kız kardeşe kendini kabul ettirebilmek için onların kardeşi olduğunu söylemiştir ve kızlar tarafından hoş karşılanmıştır. Nihayetinde kızların yardımıyla altın bülbulü erişmiştir. Altın bülbul, kahramanın arzu nesnesidir. Tamamlanma ve bütünleşme yolunda ulaşması gereken hedeftir. Kahraman, personasını doğru zamanda ve doğru yerde kullandığı için amacına ulaşabilmiştir.

Gölge Arketipi

Her kişilikte bulunan karanlık yön, bilinçdışına ya da düşlere açılan kapıdır. Gölgesi tarafından ele geçirilen bir insan daima kendi ışığını keser ve kendi tuzağına düşer. Eline geçen her fırsatta başkaları üzerinde olumsuz bir izlenim bırakmayı tercih eder (Jung, 2005: 156). Gölge tek başına kötücül bir unsur olarak ele alınmamalıdır. Anlatı metinlerinde “ben” olay karşısında tepki veremez konumdayken gölgenin devreye girmesi kahramanı kurtarabilir. Bu durum tıpkı günümüzde zor durumlarda kalan insanların iç seslerini dinlemelerine ve bu sayede buldukları zor durumu kontrol altına alabilmelerine benzemektedir (Ege, 2015: 36). Bireyin bilinçli yaşamında her şey iyi gittiğinde gölge ortaya çıkmaz. İnsanın gölgesi belli bir olgunluğa eriştiğinde ego kendini ifade edecek zemin bulduğunda ve sabitlik kazandığında güçlenmeye başlar (Türkan, 2018: 140). Padişahın en küçük oğlu altın bülbulü aramak için çıktığı yolda çeşitli engellerle karşılaşır. Bunlardan ilki kuvvetin, yenilmezliğin timsali olan devlerdir. Kahramanın

karşısına biri erkek biri dişi olmak üzere iki dev çıkar. İlk etapta dişi deve iyi huylu iken erkek deve kötü huylu olarak kendini gösterir. “Masalların anlam dünyasında önemli bir yere sahip masal motiflerinden biri olan “dev motifi” masal kahramanın “kötü huylu devler” ile mücadelesi üzerinden insanlığın korkularını, yaşam serüveninde karşılaştığı güçlükleri ve kendini aşma çabasını gösterir” (Bahadır, 2019: 122). Dolayısıyla masalda kahramanın dev ile olan mücadelesi aslında onun gölgesidir. Kendini bulma, bireyselleşme yolundaki ilk engelini birtakım yardımlarla aşabilmiş, bir sonraki adıma geçebilmiştir.

Kahramanı ikinci olarak zor durumda bırakan gölgesi ise eve dönüş yolunda onu gören ağabeyleridir. “Altın bülbülü gören abiler, küçük kardeşi kıskanarak haince planlar yapmaya başlarlar. Bir kuyunun başına gelirler. Büyük kardeşler, küçük kardeşi öldürmek için suyu bulandırıp zehir katarlar” (Bakırcı, 2006: 189). Kahraman burada suyun çok güzel olduğunu söylediği için zehirlenmekten kurtulur. “Küçük kardeşin ölmediğini gören abileri başka bir plan düşünürler. Küçük kardeş abdest almak için kuyuya kovayı uzatırken abileri oğlanı suya iterler” (Bakırcı, 2006: 189). Küçük oğlan için ağabeyleri güçlü bir gölge niteliği gösterir. Ağabeylerinin kıskanç ve kibirli tavırları Jung psikolojisinde aslında kahramanın bilinçaltında yaşadığı duygularıdır. Ona iyi gelmeyen bu duygularından kurtulursa ancak ruhsal özgürlüğünü elde edebilecektir. İlk etapta gölgesine galip gelse de hemen ardından tekrar gölgesinin çakrasına kapılır ve kuyuya düşer. Kuyu, “fiziki formu sebebiyle dikey boyutlu eksende yer alan eril bir yapıdır. Kapalı ve dar bir mekân olan kuyu, bilincin ters çevrilmiş formudur. Kuyuya giren, merkeze doğru yol alır. Dünyanın çekirdeğine doğru yapılan bu yolculukta bilinç dışına ait pek çok öge ile karşılaşılır. Kuyunun her katmanı yeni bir dünya ihtiva eder. Bunlar ayrıca bilinç basamaklarıdır. Derinlere inildikçe yüzleşilmesi gereken korkularla ve aşılması gereken engellerle karşılaşılır. Dolayısıyla kuyu güçlü bir erginleşme/yeniden doğuş mekânıdır” (Özdemir, 2019: 361). Kuyudan çıkmayı başaran küçük kardeş için sıradaki gölgesi yine ağabeyleridir. Vezirlerle birlikte kardeşlerini aramaya çıkan ağabeyler, vezirleri etkisiz hale getirmiş ve saraya dönüp babalarına kardeşlerini balıkların yediğini söylemişlerdir. Dolayısıyla ağabeyler, kahramanın yolunu bir kez daha kesmek suretiyle gölge konumuna geçmişlerdir.

Yüce/Yaşlı Bilge/Birey Arketipi

Erginleşme yolculuğuna çıkan kahramanın karşılaşacağı engelleri aşmasına yardım eden bir yüce birey vardır. Aklın, bilginin, öngörünün, adaletin imgesel karşılığı olan yüce birey, kahramanın iç/dış tüm benliğini bütünleyen bir arketiptir (Bakırcı, 2019: 43). “Yaşlı bilge adam” düşlerde büyücü, hekim, rahip, öğretmen, profesör, büyükbaba ya da otorite sahibi herhangi bir kişi olarak görünür. İnsanın idrak, anlayış, iyi bir tavsiye, karar, plan gibi şeylere ihtiyaç duyduğu ama kendi imkânlarıyla bunlara ulaşamadığı durumlarda ortaya çıkar (Jung, 2005: 86). Yaşlı bilge adam arketipi toplumun ideallerini onları gerçekleştirmiş bir şekilde bünyesinde barındıran, saygı duyulan, iyiliğin, doğruluğun, sağduyunun ve kahramanın erişmeyi arzuladığı bilgeliğin, toplumun değerlerinin temsilcisidir (Erdoğan, 2020: 9).

Masalda “Küçük kardeş yoluna devam ederken bir ihtiyarla karşılaşır. İhtiyarla hoşbeş ettikten sonra birbirlerinden ayrılmak üzereyken ihtiyar oğlana der ki: ‘Oğlum, yolda deve rastlayacaksın. Devlin sağ memesini emersen sana zarar vermez’” (Bakırcı, 2006: 189). Yaşlı adam arketipi, bilinçli bir düşünce artık mümkün olmadığında, bilinçdışı psişik alanda kendiliğinden gerçekleşen maksatlı düşüncelerin ve ahlaki ve fiziksel güçlerin yoğunlaşmasıdır (Jung, 2005: 88). İhtiyar adam, kahramanın gölgesini (devi) öngörerek ona kurtuluş yolunu sunmuştur. Bunun sonucunda kahraman, karşılaştığı gölgesi ile kolaylıkla baş edebilmiştir. Masalın bir bölümünde ise altın bülbülü aramaya devam eden kahraman “bir kuyunun başına gelir. Atını sulamak için kuyuya bir kova uzatır. Kova ile birlikte kuyudan bir ok çıkar ve ok dile gelir: ‘Altın bülbülü bulmak istiyorsan, şu üç değneği al. Al değneği al kapıya, yeşil değneği yeşil kapıya, mavi değneği mavi kapıya vur’” der (Bakırcı, 2006: 189). Kahraman, arzusuna giden yolda kuyudan çıkan okun tavsiyesi ve yol göstericiliğiyle doğru adımları atar. Anlatılarda yüce bireye genellikle “ihtiyar, ak sakallı, derviş, herhangi bir insan, bazen de hayvanlar” şeklinde rastlasak da burada rehber/yol gösterici konumda olan “ok”, farklı bir örnek teşkil etmektedir. Ok, masalda yüce birey arketipinin simgesi olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda okun birçok sembolik anlamları da vardır. Hâkimiyeti, gücü, doğru yolu, hedefi temsil ettiği gibi akıllı da temsil etmesi, yüce birey arketipinin masaldaki konumunu daha iyi açıklar.

Masalda kahramanın önde gelen gölgesi ağabeyleridir. Kahramanı yok etmek için bir kuyuya atarlar. Elinden altın bülbülü de alır giderler. “Kuyunun içinde iki balık gelir balıklardan birisi ala, birisi pulludur. Ala balık sorar: ‘Yiğit ben mi güzelim yoksa pullu balık mı?’ Küçük kardeş balıkların sırtını

sıvazlayarak der ki: ‘İkiniz de güzelsiniz.’ Ala balık pullu balığı üzerine alır ve bir merdiven olurlar. Küçük kardeş balıkların üzerine basarak kuyudan çıkar’ (Bakırcı, 2006: 189-190). “Kuyu, bilinç dışının simgesidir” (Campbell, 2010: 91). Kuyunun dibinde kahramanı karanlık bir dünya bekler. Kahraman, bilinç dışının simgesi olan bu mekânda gölgeleriyle verdiği savaş sonucunda bilince yükselecek ve yolculuğunun sonunda alt dünyadaki serüveninin bitiminde ödülle, değişim geçirerek geri dönecektir (Işık, 2009: 104). Kahramanı, içinde bulunduğu karanlık dünyadan “mitolojik olarak bolluk, bereket ve verimliliği” (Dilay, 2011: 53) simgeleyen balıklar çıkarır. Bu anlamda balıklar masalda yüce birey arketipinin sembolik yansımasıdır.

Masalın başlarında kahramanın karşısına çıkan ve ona yardım eden ihtiyar tekrar ortaya çıkar. “İhtiyar, gence sarayın yolunu tarif eder” (Bakırcı, 2006: 190). İhtiyar, kahramana eve dönüş (benliği tamamlama, erginleşme) yolunda yardım ederek ona destek olur. “Yüce birey kahramanın ussal yönüdür. Doğruya ulaşmasında duygusal ve mantıksal bütünlüğü sağlayan etkili bir arketiptir” (Özdemir, 2019: 23). Dolayısıyla buradaki ihtiyar, kahramanın akıllıca seçim yapmasında etken olduğu için yüce birey arketipinin simgesidir.

Anima/Animus Arketipi

Erkeğin, bilinçdışında bütünleyici öge olarak yer alan dişi imgesi animadır. Kadının entegre edeceği ruh-imesi ise eril olan animustur (Jung, 2005: 13). Erkeğin animasını annesi gibi biçimlendirmesine benzer olarak kızın animusunu da baba biçimlendirir (Jung, 2009: 189). Her erkekte doğuştan var olan ve gelişim gösteren kadın imgesi erkeğin seçimlerinde belirleyici bir rol oynayarak bazı normların oluşmasını sağlar. Erkeğin bilinçdışında taşıdığı bu karşı cins özellikleri anlatı metinlerinde anima arketipi olarak karşımıza çıkar (Ege, 2015: 37). Animus ise bunun tam tersi olarak kadın üzerinden isimlendirilir. Kadınlardaki karşı cins (erkek) özellikleri, animus arketipidir. Her iki durumda da kahramanın kendini tamamlaması, kendiyile bütünleşmesi temel mantıktır.

Masal kahramanı yolda bir deve rastlar. İhtiyar adamın öncesinde ona verdiği tavsiye sayesinde zarar görmez. İhtiyar ona: “Devin sağ memesini emersen sana zarar vermez” (Bakırcı, 2006: 189) demiştir. Kahraman burada animasıyla karşı karşıyadır. Animası ile fiziksel olarak kurduğu bağı duygusal anlamda tamamlama peşindedir aslında. Kadınlığın önemli bir unsuru olan emzirme, kahramanın animası ile kurduğu iletişimde bir araç olmuştur. Nihayetinde bu ilişkiyi sağlıklı bir şekilde kurmuş ve devin sığınağına girmiş böylelikle kendini güvende hissetmiştir. Kahraman, ezoterik yolculuğunda sığınak olarak gördüğü animasına yaklaşmıştır. Jung’a (2009: 179) göre, “erkeğin annesiyle olan yaşantısı olumlu olmuşsa animasını bambaşka bir yönde etkiler ya efemine olur ya da kadınlara av haline gelir, bu yüzden de yaşamın ağırlığıyla başa çıkamaz olur.” Dolayısıyla erkeğin animası, annesiyle olan ilişki ve iletişimden etkilenerek şekillenir.

Kahramanın animası ile karşı karşıya geldiği diğer bir bölüm ise devin kızlarıyla karşılaştığı andır. Kahraman “Yeşil değneği yeşil kapıya vurur. Buradan sütünü emdiği devin üç kızı çıkar. Kızlar korkar: ‘Sen kimsin?’ ‘Ben ne inim ne cinim. Ben sizin kardeşinizim.’ Küçük oğlan başından geçenleri bir bir anlatır. Kızlar kardeşlerine altın bülbulün mavi kapıda olduğunu söylerler” (Bakırcı, 2006: 189). Anima burada yine sığınılacak bir kapı olarak karşımıza çıkar. Nesnelere ile arketipler arasında kurulan bağlar düşünüldüğünde “kapı, soyut işleviyle iki durum, iki ortam, iki alem, bilinenle bilinmeyen, görünüle görünmeyen, ışıkla karanlık ve varlıkla yokluk arasındaki bir geçit ve aynı zamanda bir geçiş olayının sembolü olmuştur” (Ersoy, 2000: 123). Kahraman da tam bu noktada geçiş aşamasında - bireyselleşmeye geçiş olarak düşünülebilir- animasıyla yan yanadır. Geçiş başarıyla tamamlayan kahraman, animası ile bütünleşmiştir. Sonuç olarak Bakırcı’nın (2021: 46) da belirttiği gibi kutsala doğru yolculuk, kahramanın öz benliğini şekillendirir. Dolayısıyla eşik, sınama aşamasında çok önemli bir noktadır. Eşiğin aşılması, yolculukta yeni bir süreç başlatır. Pek çok zorluğun yanında pek çok mucizeyi de barındıran bir dünyaya adım atılır. Kahramanın karşısına çıkan her engel ona yeni ufuklar açar.

Baba Arketipi

Kahramanın ihtiyacı duyduğu anne şefkatinin yanında kendisi olabilmesi adına itici bir güç olan baba otoritesi çok yönlü bir arketip olarak masal metinlerinde de kendine yer bulmuştur. Baba arketipi erginleşmenin önünde gölge arketipinin özelliklerini de yansıtabilir. Baba arketipinin çok yönlü bu yansımaları her iki durumda da kahramanın erginleşme sürecinde bir tetikleyici işlevi görür (Ege, 2015: 40). “Baba”nın da her arketip gibi ikili doğası vardır: Baba, hem koruyucu kollayıcı, sınır gözetici ve tedarik edicidir hem de işgal edici, yok edici ve parçalayıcıdır. Erkeklerde, Baba arketipi ya da kişisel

babayla ilişki, dolayısıyla baba kompleksi bilinçli şekilde yaşanmadığında bu karakter gölgeye dönüşebilir (URL-1). Baba, genç varlığın büyük dünyaya geçmesini sağlayan erginleştirici rahiptir. Ve daha önce “iyi” ve “kötü”yü anne temsil ederken, bunu artık baba yapar. Oğul, evrenin egemenliği için babasına karşı mücadele eder (Campbell, 2010: 154).

Kahramanın masalda erkek bir dev tarafından alıkonmak üzere olması ve dişi dev tarafından kurtarılmasında erkek dev, gölge niteliği taşır. “*Bu sırada erkek devin ayak sesleri duyulur. Dişi dev çocuğu saklar. Erkek dev kızgın bir şekilde karısına der ki: ‘Burada insan kokusu alıyorum.’ Dişi dev küçük oğlanı korur. Olanları deve anlatır. Erkek dev de yola gelir. ‘Haydi yiğit yolun açık olsun.’ diyerek oğlanı uğurlarlar*” (Bakırcı, 2006: 189). Kahramanın dişi devin sütünü emmesi göz önüne alındığında erkek devin “baba” arketipine dâhil edilmesi yanlış olmayacaktır. Kahraman, baba figürünü otorite ve hâkimiyet sembolü olarak erkek devde birleştirmiştir. Karşılaşma sonucunda dev ile kahraman sorunsuz ayrılmışlardır. “Olumlu baba kompleksi erkeklerde genellikle otorite inancı, ruhsal dogma ve değerlere kayıtsız şartsız boyun eğme, kadınlarda ise ruhsal istek ve ilgilerin çok yoğun olması biçiminde tezahür eder” (Jung, 2005: 84).

Yüce Ana Arketipi: Yüce Ana, arketipsel figürler içerisinde bilince etkisi en güçlü olan ögedir. Annenin hem gerçek hem de sembolik anlamda taşıdığı değer, onu yüce bir konuma erdirtir. Doğurganlığı ile bereketin, annelik içgüdüğü ile koruyuculuğun sembolüdür (Özdemir, 2019: 333). Dişi devlerin “yüce ananın bir tezahürü olarak iyiliği önceleyen taraflarının olduğu görülür. Bununla birlikte olumsuz yönleri olan dişi devler de bulunmaktadır. Ancak dev analarının sembolik değeri, anlatılarda iyilik fonksiyonu üzerine yoğunlaşır” (Özdemir, 2019: 314). Masalda da dişi dev, kahramanı erkek devden koruyarak iyilik fonksiyonunu ön plana çıkarmıştır. Kahraman, devin memesini emdiği için onunla arasında bağ kurmuştur. Dişi devin “annelik” içgüdüğü harekete geçmiştir. Daşdemir’in (2019: 995) yorumuna göre ise; kahraman, erkeklik vasfını devin memesini emerek kazanmıştır. Devlin memesini emmesi, anne karnına dönüş çabasından başka bir şey değildir.

SONUÇ

Arketipler, Jung tarafından keşfedilen bilinçdışı unsurlardır. Gizli kalmış, dipte kalmış, çeşitli imgelerle gün yüzüne çıkan bu unsurlar, ortak bilinçdışının ürünleridir. Jung, birçok farklı sebeplerle oluşan fakat -ilkel ya da modern- her insanda ortak olan söz konusu ürünlere “*arketip*” adını vermiştir. İnsanın dünyadaki nihai amacı kendi benliğini tanıması, benliğiyle tamamlanması, bütünleşmesi, böylelikle özgür bir bilince sahip olabilmesidir. Kendini tamamlama sürecinde zihinsel olarak birçok aşamadan geçer. Bunlar bazen korkular, kaygılar, zayıflıklarla mücadele iken bazen de ötekileştirilmemek adına takılan maskelerdir. İnsan zihinsel dünyasında yaşadığı her durumda tek bir amaca sahiptir. Bireyselleşme yolculuğunu tamamlayabilmek... Bireyselleşme yolculuğunu tamamlayabilen kişi, belli bir olgunluğa erişmiş, kendilik bilincine sahip olabilmiş demektir. Söz edilen tüm bu arketipsel sembolizm tanımlamalarının örneklerine masalarda sıklıkla rastlarız. Bu doğrultuda incelemiş olduğumuz Altın Bülbül masalında birçok arketipsel unsurun bulunduğu görülmüştür. Arketipler alt başlıklar halinde ele alınarak açıklanmıştır. Böylelikle masalların sembolik dünyasına girilmeye çalışılarak gerçek dünya ile arasındaki iletişimsel boyut yorumlanmıştır. Halk anlatılarının salt basit birer eğlence metni olmadıkları, içerilerinde evren, gerçek dünya, insan, zihin ve psikoloji kavramlarını aynı eksene alabildikleri ve dolayısıyla bizler için birçok gizli anlam ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma için etik kural onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Alsaç, F. (2018). Dede Korkut Hikâyelerinde Arketipsel Bir Sembol Olarak Kadın. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6(14), 91-122.
- Bahadır, Y. (2019). Türk Dünyası Masallarında İyi Huylu Devler ve Fonksiyonları. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 0(14), 121-134.
- Bakırcı, N. (2006). *Niğde Masalları*. Konya: Kömen Yayınevi.

- Bakırcı, N. (2019). Kırım Tatar Masallarından Altın Elma Adlı Masalın Arketipsel Sembolizm Açısından özmlenmesi. *Trk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 7(19), 36-46.
- Bakırcı, N. (2021). “Hocanın Aklı” Adlı Masalın Sembolik özmlemesi. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 0(1), 37-59.
- Bars, M. E. (2018). Deli Dumrul Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bakımından özmlenmesi. *SUTAD*, 0(44), 57-75.
- Boratav, P. N. (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Campbell, J. (2010). *Kahramanın Sonsuz Yolculuēu*, (ev. Sabri Gürses). Ankara: Kabalcı Yayınevi.
- Daşdemir, C. (2019). Erler Karısına Koca Olmaya Giden Keloēlan Masalı zerine Arketipsel Bir özmlleme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12(28), 991-1000.
- Dilay, S. (2011). Sanatsal ve Kültürel Açıdan Balık Motifleri. *Derleme Dergisi*, 4(1), 53-56.
- Ege, F. (2015). Arketipsel Sembolizm Baēlamında Kuzeydoēu Anadolu Masallarının Analizi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Erdoēan Altınkaynak), Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoēan, M. (2020). Dede Korkut Hikyeleri’nin Jung’un Arketipler ve Psikolojik Tipler Kuramı Baēlamında İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Doç. Dr. Akartürk Karahan), Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersoy, N. (2000). *Semboller ve Yorumları*. İstanbul: Zafer Matbaası.
- Fromm, E. (1992). *Rüyalar Masallar Mitoslar*, (ev. A. Arıtan ve K. H. Ökten). İstanbul: Arıtan Yayınları.
- Işık, N. (2009). Türk Masallarının Sembolik Açıdan özmlenmesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Esm şimşek), Elziē: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jung, C. G. (1999). *Keşfedilmemiş Benlik*. İstanbul: İlhan Yayınları.
- Jung, C. G. (2005). *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik Psikoloji*, (ev. Ender Gürol). İstanbul: Payel Yayınları.
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve Sembolleri*, (ev. Ali Nahit Babaoēlu). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Kavut, S. (2020). Carl Gustav Jung: Kavramları, Kuramları ve Düşünce Yapısı zerine Bir İnceleme. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6(2), 681-695.
- zdemir, S. D. (2019). Türk Halk Anlatılarında Dev Motifi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Danışman: Prof. Dr. Esm şimşek), Elziē: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sakaoēlu, S. (2011). *Halk Masalları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Aıkēretim Fakültesi Yayınları.
- Türkan, K. (2018). Tahir ile Zhre Hikyesinin eşitli Varyantlarında Gölge Arketipi. *Türkbilig*, 0(36), 137-146.
- URL-1: <https://pavonisegitim.wordpress.com/2021/02/14/baba-kompleksi/> adresinden 03.07.2022 tarihinde erişildi.

EK 1**Altın Bülbül Masalı**

“Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde kalbur saman içinde develer tellal iken pireler berber iken bir padişah ve bu padişahın üç oğlu varmış. Padişah ülkesine bir cami yaptırmış. Üç oğluna üç ad vermiş. Camiye gelen ermiş bir kişi padişaha bu caminin bir eksigi olduğunu söyler: “Padişahım, bu caminin eksigi Altın Bülbül’dür.” Padişah hemen oğullarına altın bülbülü bulmaları için emir verir. Üç kardeşin üçü de üç değişik yol seçerler. En büyük kardeş en kolay yolu, ortanca kardeş orta yolu, küçük kardeş ise en zor yolu seçer. Hepsi birbirleriyle vedalaşır ve yola koyulurlar. Büyük ve ortanca kardeş paralarını yerler, bitirirler. Yollarına devam edemezler. Küçük kardeş yoluna devam ederken bir ihtiyarla karşılaşır. İhtiyarla hoşbeş ettikten sonra birbirlerinden ayrılmak üzereyken ihtiyar oğlana der ki: “Oğlum, yolda deve rastlayacaksın. Devın sağ memesini emersen sana zarar vermez.” Küçük kardeş atına atlar. Az gider uz gider, bir dağın yanına gelir. Burada dişi devi görür ve hemen usulca devın sütünü emer. Bu sırada erkek devın ayak sesleri duyulur. Dişi dev çocuğu saklar. Erkek dev kızgın bir şekilde karısına der ki: “Burada insan kokusu alıyorum.” Dişi dev küçük oğlanı korur. Olanları deve anlatır. Erkek dev de yola gelir. “Haydi yiğit yolun açık olsun.” diyerek oğlanı uğurlarlar. Küçük oğlan az gider uz gider, dere tepe düz gider. Bir kuyunun başına gelir. Atını sulamak için kuyuya bir kova uzatır. Kova ile birlikte kuyudan bir ok çıkar ve ok dile gelir: “Altın bülbülü bulmak istiyorsan, şu üç değneği al. Al değneği al kapıya, yeşil değneği yeşil kapıya, mavi değneği mavi kapıya vur.” Küçük oğlan üç değneği alır ve yoluna devam eder. Karşısına kırmızı kapı çıkar ve kırmızı değneği kapıya vurur. Kapı açılır fakat içinden hiçbir şey çıkmaz. Sonra yeşil kapıyı bulur. Yeşil değneği yeşil kapıya vurur. Buradan sütünü emdiği devın üç kızı çıkar. Kızlar korkar: “Sen kimsin?” “Ben ne inim ne cinim. Ben sizin kardeşinizim.” Küçük oğlan başından geçenleri bir bir anlatır. Kızlar kardeşlerine altın bülbülün mavi kapıda olduğunu söylerler. Küçük kardeş oradan ayrılır. Sonra mavi kapıyı bulur. Mavi değneği mavi kapıya vurur ve kapı açılır. Altın bülbülü karşısında gören oğlan vakit kaybetmeden altın bülbülü alıp yola koyulur. Küçük oğlan aradan bunca yıl geçtiği için yolu unuttur. Az gider uz gider dere tepe düz gider. Yolda abilerine rastlar. Altın bülbülü gören abiler, küçük kardeşi kiskanarak haince planlar yapmaya başlarlar. Bir kuyunun başına gelirler. Büyük kardeşler, küçük kardeşi öldürmek için suyu bulandırıp zehir katarlar. Küçük kardeş “Ne güzel bir su, ömrümde böyle bir su görmedim.” diyerek suyu içer. Bu böyle dediği için zehir etkisini göstermez. Küçük kardeşin ölmediğini gören abileri başka bir plan düşünürler. Küçük kardeş abdest almak için kuyuya kovayı uzatırken abileri oğlanı suya iterler. Büyük kardeş ve ortanca kardeş altın bülbülü alarak saraya giderler. Padişah oğullarının döndüğünü görünce çok sevinir. Fakat küçük oğlunun dönmeyişine üzülür. Altın bülbülü camiye koyarlar bülbül bir türlü ötmeyiz. Biz haberi küçük oğlandan verelim... Kuyunun içinde iki balık gelir balıklardan birisi ala, birisi pulludur. Ala balık sorar: “Yiğit ben mi güzelim yoksa pullu balık mı?” Küçük kardeş balıkların sırtını sıvazlayarak der ki: “İkiniz de güzelsiniz.” Ala balık pullu balığı üzerine alır ve bir merdiven olurlar. Küçük kardeş balıkların üzerine basarak kuyudan çıkar. Tekrar yola koyulur. Yolda bir ihtiyarla karşılaşır. İhtiyara; “Dede bir ihtiyacın var mı?” der. İhtiyar bir şey istemez. Fakat küçük çocuk bir kese altın verir. Küçük kardeş başından geçenleri ihtiyara bir bir anlatır. Birlikte abdest alıp namaz kıldıktan sonra ihtiyar gence sarayın yolunu tarif eder. İkisi ayrılırlar. İhtiyar küçük kardeşten önce saraya gider ve olanları padişaha anlatır. Padişah büyük ve ortanca kardeşi yalan söyledikleri için cezalandırır. Padişah vezirlerine küçük oğlunu bulmaları için emir verir. Büyük kardeşler de vezirlerle birlikte yola çıkarlar. Büyük kardeşler vezirleri yolda bir ağaca bağlarlar ve saraya geri dönerler. Padişahın huzuruna çıkarlar: “Baba oğlunu bulduk ama onu ve vezirleri balıklar yedi doymadı.” Baba bunlara inanır ve üzülür. Küçük kardeş yolda vezirleri bulur. Onları ağaçtan çözer, birlikte saraya doğru yönelirler. Küçük kardeş saraya girince altın bülbül ötmeye başlar. Padişah oğlunun geldiğini anlar ve çok sevinir. Padişah diğer oğullarını yine cezalandırır. Bir süre sonra da affeder. Kardeşler bir daha böyle bir şey yapmayacaklarına dair babalarına söz verirler. Padişah, küçük oğlu için Şahsenem’e dünür gider. Kız tarafı el değmedik kırk altın, kırklık değmedik kırk koyun, çekiç değmedik kırk takunya ister. Bunlar yerine getirilir. Kırk gün kırk gece düğün dövülür. Her şey burada biter ve masal sona erer.” (Bakırcı, 2006: 189-190).